

לוחמה פסיכולוגית ותעמולה בניהול סכסוכים, בנושא:

משבר הטילים בקובה (1962)

1. המלחמה הקרה – רקע

משבר הטילים הקובני, אשר נמשך לתקופה של 13 יום בתוך אוקטובר 1962, נחשב לאירוע מרתק והיסטורי בהיסטוריה הדיפלומטית ובמציאות המדינית-צבאית של אותם ימים. עם זאת, מרכזיותו של משבר הטילים הינו בכך שהוא מהווה את אחת מנקודות השיא הדרמטיות ביותר בתקופת המלחמה הקרה, אשר התקיימה החל מסוף מלחמת העולם השנייה (1947) והסתיימה רק ב-1991 (סימבלה, 2012).

המלחמה הקרה, כשמה כן היא, מעולם לא התפתחה לעבר סכסוכים וקרבות אלימים ישירים אך ציינה את המאבק בין שתי אימפריות, בעלות אידיאולוגיות שונות באופן מהותי זה מזה וחתרו לעבר הישגים אסטרטגיים, אשר לב ליבם הייתה התודעה הציבורית והבינלאומית, בכוחה ועליונותה של כל אחת מהאימפריות. השנייה, התמקדה במרדף התרבותי-ערכי אשר כל אחת ביקשה להשליט בעולם, כראייה רחבה יותר ועם זאת שונה בתכלית, של סדר עולמי ושליטה בו ברמה הכלכלית והאידיאולוגית (Haas, 2001).

כדי לפתוח בדיון על הלוחמה הפסיכולוגית המורכבת ורבת הרבדים שהתגלמה במשבר הטילים, חשוב להעניק למשבר את הרקע כפי שהוא מובן דרך תיאוריות של לוחמה פסיכולוגית. תחילתו של המשבר נעוצה בחודש אפריל של השנה הקודמת, כאשר ארצות הברית ביקשה למוטט את המשטר הקומוניסטי של פידל קאסטרו, באמצעות מה שנקרא 'הפלישה למפרץ החזירים'. פלישה זו, הייתה חלק מקרב על התודעה הנובעת לעצם כוחה של כל אימפריה, אם בפן הצבאי-בטחוני, כלכלי, ואף טכנולוגי (לכן יש הטוענים, כי זו המלחמה הקרה אשר האיצה את ההתפתחות הטכנולוגית שבאה בעקבותיה) (Miro, 1993). נוכח כישלון פלישה זו ונוכח הצבת בסיסי טילים באיטליה וטורקיה, קובה פתחה בשיח עם ברית המועצות, וביקשה לשים טילים על שטחה, למען הגנתה. תחילת המשבר, אם כן, טמון בגילויי הבסיסים על ידי הצבא האמריקני, ותחילה של מצור ימי אשר התקרב עד מאד למאבק צבאי והסתיים במשא ומתן שבו התחייבו הצדדים לפרק את בסיסי הטילים בקובה, מצד ברית המועצות ובטורקיה ואיטליה, מצד ארצות הברית (סימבלה, 2018).

לב המחלוקות בין ברית המועצות לארצות הברית, ניתן לומר, נבעו מתפיסות אידיאולוגיות שונות בתכלית - האחת הקפיטליסטית-כלכלית והשנייה קומוניסטית-חברתית. בשל כך, המלחמה הקרה הייתה, במיוחד נוכח מצבה הפוליטי-כלכלי הן של ברית המועצות והן של ארצות הברית, מלחמה תודעתית אשר מטרתה הייתה להביא לכדי ניצחון מבלי לגרום לנזקים (נזקים בנפש, שאף להם השפעה תודעתית ישירה ונזקים כלכליים) ותוך שימוש במניפולציות פסיכולוגיות (ובמילים אחרות, לוחמה פסיכולוגית). מציאות זו, במידה רבה, הייתה נכונה לשני הצדדים והתבטאה במערכת אסטרטגית מורכבת, המשלבת בין אסטרטגיות לזמן הקצר, בינוני וארוך. בטווח הארוך, אשר כלל כלי תודעה מורכבים ותרבותיים שמטרתם הייתה להביא את התרבות האמריקאית לכל רחבי העולם כדי לקדם את העקרונות הדמוקרטיים והקפיטליסטיים (Pérez, 2002). בטווח הבינוני, שטיפל בלוחמה הפסיכולוגית האופרטיבית. לוחמה פסיכולוגית זו, נחשבת לאחת המשמעותיות ביחסים הבינלאומיים שכן היא מגדירה קווי מדיניות המחייבים פעולת תגובה. כאשר שני הצדדים מכירים את המדיניות הקיימת בצד השני, הם מסוגלים לפעול במסגרתה, תוך חישוב המחירים האפשריים. בשל כך, הלוחמה הפסיכולוגית האופרטיבית נחשבת לזו החשובה והמשמעותית ביותר במסגרת המלחמה הקרה ולעצם העובדה כי בסופו של דבר זו נשארה אכן קרה (סימבלה, 2012).

עם זאת, משבר הטילים הקובני הינו דוגמא ללוחמה פסיכולוגית טקטית, אשר כמו במקרים רבים אחרים הציגו שני צדדים אשר ביקשו להציג את נקודת השקפתם בתור זו הנכונה והצודקת שמאלצת את הצד השני להתפשר. כך

2. המשבר הקובני כסביבה פסיכולוגית

כפי שניתן ללמוד מהקדמה זו, המצב הייחודי אשר התפתח במסגרת המלחמה הקרה הגיע לשיא לנקודת שיא, שבה שתי האימפריות היו קרובות מתמיד לפתיחה באירוע צבאי, שהיה אף עלול להתפתח לאירוע גרעיני. המלחמה הקרה, הייתה, בסופו של דבר, מלחמה תודעתית על הערכים האוניברסליים, על הכלכלה הנכונה, ועל התרבות ההגמונית בכללותה, מלחמה, בה ברית המועצות הפסידה בה בטרם עת, עוד לפני שהתפרקה. משבר הטילים בקובה הינו דוגמא טובה לאופן שסביבה פסיכולוגית עשויה להטות את הכף וכיצד אף מודעות להטיה זו, היא זו שהצליחה להוביל את שני הצדדים בסופו של דבר להימנע מהסלמה, תוך שמירה על רתיעה הדדית (ממלחמה גרעינית) (סימבלה, 2012).

הסביבה הפסיכולוגית מהצד של שתי המדינות נבעה לא רק מהתנהגותו של הצד השני, אלא גם מחשש שברגע משבר, ברגע של פיצול בתוך הקבוצה עצמה, תתבצע טעות לא מצד מקבלי המדיניות אלא מצד אלו הלוקחים את ההחלטות בשטח, מתוך רצון או ראייתם השונה של גורמים זוטרים יותר בתוך הצבא. לכן, נשיא ארצות הברית דאז (קנדי), נדרש לתמרן בין היועצים אשר כיוונו לעבר תקיפה אווירית וצבאית ובין האנשים בשטח, אשר היו עלולים לבצע פעולה חד צדדית משל עצמם. לכן, קנדי בחר להדק את שליטתו על הצבא, כדי לשלוט במסרים המגיעים אליהם ולרתום אותם אל אמונתו במדיניות אותה בחר (שם).

זה גם האופן שבו נדרשו שני הצדדים לרתום את המדינות האחרות אשר בשליטתן ובהשפעתן, לנהוג (צדדים כמו טורקיה, איטליה וקובה כמובן) וכך להתאים את עצמם לחוקי הסכסוך וכללי הייחודיים. משבר קובה, היווה בדיוק נקודה ותוצאה של אותו 'משחק שחמט' אותו שיחקו המדינות באמצעות מדינות אחרות וכאשר במקרה ספציפי זה זכתה ארצות הברית לעלבון מצד קובה, לכן, כאשר נכשלה במישור התודעתי נדרשה לפעולה צבאית אשר נכשלה אף היא, והובילה למשבר בצורך של שתי המדינות (ובעיקר של ארצות הברית) לאזן את יחסי הכוחות כפי שהתבטאו בין הקבוצות נוכח המתרחש בקבוצות אחרות (Miro, 1993).

במידה רבה, ניתן לומר כי המודעות לטיב ולאופי 'המשחק', כחלק ממערכת גדולה יותר של תורת המשחקים, המהווה דילמה של נזק לעומת רווח של האחר, הביאה את שני הצדדים להימנע ממצב של 'מודל השחקן הפחדן', בו גורם אחד מצליח להעפיל על האחר באמצעות הלוחמה הפסיכולוגית, המבטאת בהבדל בין התרבויות ופער האידיאולוגי בניהן. לכן, ניתן לומר כי משבר הטילים בקובה, היווה את פרשת המים בין סכסוך נשלט לבין כזה שאינו נשלט עוד (סימבלה, 2018).

שכן עד אז המשבר, למעט אירועים שלא הסלימו כפי שהסלים משבר הטילים, אופיין בתחושה של קביעות, כזו אשר הוחדרה במשך דורות שבה המלחמה הייתה תחת סכנה תמידית לקבל אופי אלים, כאשר כל הפסד של צד אחד שווה לניצחון של האחר. במידה רבה, ניתן להחשיב את המשבר כסכסוך בלתי נשלט, נוכח ההשקעה האדירה שהיו לצדדים לפיתוח טכנולוגיה וכלי לחימה שמטרתן העיקרית הייתה תודעתית והרתעתית, והיוותה את מוקד המשיכה התקשורתית במשך עשורים רבים (Pérez, 2002).

האופי של הסכסוך הבלתי נשלט אשר נמנע ממעבר של מדרגה במסגרת משבר הטילים הקובני, נבע מתוך יצירת אתוס במשך למעלה מעשור והדגיש את האתוס שנוצר בקרב שתי הקבוצות כנגד האח